

Study Circle Career Development Institute

महिला व बालविकास आयुक्तालय, शालेय शिक्षण व क्रीडा विभागातील क्रीडा व युवक सेवा संचालनालय, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय विभागातील समाजकल्याण आयुक्तालय – अंतर्गत विविध अधिकाऱ्यांच्या भरतीसाठी घेण्यात येणाऱ्या चाळणी परीक्षेसाठी उपयुक्त अशा मागील परीक्षातील प्रश्नसंग्रहांचे संकलन

सरळ सेवा भरती परीक्षा तयारी व मार्गदर्शन

(२) महाराष्ट्र, भारत व जगाचा भूगोल महाराष्ट्राच्या भारांशासह

सरळ सेवा भरती परीक्षा तयारी व मार्गदर्शन

महिला व बालविकास आयुक्तालय, शालेय शिक्षण व क्रीडा विभागातील क्रीडा व युवक सेवा संचालनालय, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय विभागातील समाजकल्याण आयुक्तालय – अंतर्गत विविध अधिकाऱ्यांच्या भरतीसाठी घेण्यात येणाऱ्या चाळणी परीक्षेसाठी उपयुक्त अशा मागील परीक्षातील प्रश्नसंग्रहांचे संकलन

- * सूचना : खालील परीक्षामध्ये विचारल्या गेलेल्या प्रश्नांची सुधारित अभ्यासक्रमातील घटक आणि उपघटकनिहाय परीक्षाभिमुख मांडणी केलेली आहे –

महिला बालविकास आयुक्तालय अधिकारी परीक्षा (२००२-१८)

- १) निरीक्षक प्रमाणित शाळा व संस्था, सुधार प्रशासन शाखा परीक्षा, ६ जानेवारी, २००२
- २) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा, २९ फेब्रुवारी २००४
- ३) निरीक्षक प्रमाणित शाळा व संस्था, सुधार प्रशासन शाखा परीक्षा, २० जून २००४
- ४) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा, १८ जुलै २०१०
- ५) निरीक्षक प्रमाणित शाळा व संस्था, सुधार प्रशासन शाखा परीक्षा, ३ ऑक्टोबर २०१०
- ६) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा, ७ ऑक्टोबर २०१२
- ७) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा, २४ जानेवारी २०१६
- ८) महिला व बालकल्याण अधिकारी सरळसेवा परीक्षा, २३ डिसेंबर २०१८

समाजकल्याण अधिकारी परीक्षा (१९९७-२०१३)

- १) समाजकल्याण अधिकारी चाळणी परीक्षा, २ फेब्रुवारी १९९७
- २) विशेष जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी चाळणी परीक्षा, ६ ऑगस्ट २००६
- ३) समाजकल्याण अधिकारी सरळ सेवा भरती परीक्षा, ७ जून २००९
- ४) गृहप्रमुख, शासकीय मागासवर्गीय वसतिगृह सरळ सेवा भरती परीक्षा, ७ ऑक्टोबर २०१०
- ५) समाजकल्याण अधिकारी सरळ सेवा भरती परीक्षा, २० जानेवारी २०१३
- ६) विशेष जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी व तत्सम पद, ९ जून २०१३

सहायक आयुक्त/प्रकल्प अधिकारी परीक्षा (२००१-१५)

- १) सहायक आयुक्त/प्रकल्प अधिकारी/ सहायक प्रकल्प अधिकारी परीक्षा डिसेंबर, २००१
- २) सहायक प्रकल्प अधिकारी चाळणी परीक्षा, १७ जानेवारी २०१०
- ३) सहायक आयुक्त/प्रकल्प अधिकारी/ सहायक प्रकल्प अधिकारी परीक्षा ३ ऑक्टोबर २०१५

शालेय शिक्षण व क्रीडा अधिकारी/अधीक्षक परीक्षा (२०००-१७)

- १) तालुका क्रीडा अधिकारी परीक्षा, ६ ऑगस्ट २०००
- २) शालेय अधीक्षक, सामान्य प्रशासन चाळणी परीक्षा, १३ ऑक्टोबर २००२
- ३) शिक्षण अधिकारी १८ जानेवारी, २००४
- ४) जिल्हा उपशिक्षण अधिकारी चाळणी परीक्षा, ८ फेब्रुवारी २००९
- ५) जिल्हा उपशिक्षण अधिकारी चाळणी परीक्षा, १७ जुलै २०११
- ६) शालेय अधीक्षक, सामान्य प्रशासन चाळणी परीक्षा, १३ ऑक्टोबर २०१३

- ७) जिल्हा उपशिक्षण अधिकारी चाळणी परीक्षा, ३१ मार्च २०१४
- ८) उपशिक्षण अधिकारी व तत्सम पदे चाळणी परीक्षा, १३ ऑगस्ट २०१७
- ९) उपशिक्षण अधिकारी व तत्सम पदे चाळणी परीक्षा, १३ ऑगस्ट २०१७

(१) महिला व बालविकास आयुक्तालय मर्यादित विभागीय स्पर्धा परीक्षा

महिला व बालविकास आयुक्तालयातील अधिकारी भरती परीक्षा

- १) जिल्हा महिला व बालविकास अधिकारी
- २) बालविकास प्रकल्प अधिकारी ग्रामीण (आयसीडीएस आयुक्तालय)
- ३) अधीक्षक/निरीक्षक प्रमाणित शाळा व संस्था
- ४) रचना व कार्यपद्धती अधिकारी
- ५) अधिव्याख्याता
- ६) सांख्यिकी अधिकारी

पेपर १ : मराठी, इंग्रजी, सामान्यज्ञान, निवडक कायदे व संस्था (१०० प्रश्न, २०० गुण)

(१) मराठी

- १) सर्वसामान्य शब्दसंग्रह
- २) वाक्यरचना
- ३) व्याकरण
- ४) म्हणी व वाक्प्रचार यांचा अर्थ आणि उपयोग
- ५) उतान्यावरील प्रश्नांची उत्तरे

(२) इंग्रजी

- 6) Common Vocabulary
- 7) Sentence structure
- 8) Grammar
- 9) Use of Idioms and phrases & their meaning
- 10) Comprehension of passage

(३) सामान्यज्ञान

- ११) महाराष्ट्राचा इतिहास
- १२) महाराष्ट्राचा भूगोल
- १३) गणित
- १४) बुद्धिमत्ता चाचणी
- १५) चालू घडामोडी - जागतिक तसेच भारतातील चालू घडामोडी - राजकीय, औद्योगिक, आर्थिक, सामाजिक, शैक्षणिक, भौगोलिक, खगोलशास्त्रीय, सांस्कृतिक, वैज्ञानिक, इत्यादी

(४) शासनाशी संबंधित निवडक कायदे, संस्था, इ.

- १६) माहितीचा अधिकार अधिनियम, २००५
- १७) महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा (अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, विमुक्त जमाती, भटक्या जमाती/विशेष मागास प्रवर्ग व इतर मागास वर्ग यांचेकरिता आरक्षण) अधिनियम, २००१ (महाराष्ट्र लोकसेवा अधिनियम क्र. ८/२००४)
- १८) महाराष्ट्र लोकसेवा अधिनियम, २०१५ (सेवा हमी कायदा)
- १९) शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या बदल्यांचे विनियमन व शासकीय कार्ये पार पाडताना होणाऱ्या विलंबास प्रतिबंध अधिनियम, २००५

- २०) शासनाची विधीविषयक कामकाज चालविण्याची नियमावली, १९८४ (नियम क्रमांक ९२ व १०९)
- २१) राज्य महिला आयोग / महिला आर्थिक विकास महामंडळ
- २२) मानवी हक्क आयोग
- २३) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग

पेपर क्रमांक - २ : पदाच्या कर्तव्यासाठी आवश्यक ज्ञान (१०० प्रश्न, २०० गुण)

*** भारताचे संविधान, संसद व विधीमंडळ कामकाज व समित्या /१५**

- (१) भारताचे संविधान (सेवाविषयक बाबी व शिक्षणासंबंधित कलमे), संसद व विधीमंडळ कामकाज व विविध समित्या/१५

*** प्रशासकीय कामकाजाचे नियम व आदेश /५०**

- (२) महाराष्ट्र नागरी सेवा (सेवेच्या सर्वसाधारण शर्ती) नियम, १९८१ /५
- (३) महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपील) नियम, १९७९ /५
- (४) महाराष्ट्र नागरी सेवा (वर्तणूक) नियम, १९७९ /५
- (५) महाराष्ट्र नागरी सेवा (पदग्रहण अवधी, स्वीयेतर सेवा, निलंबन काळातील प्रदाने) नियम, १९८१ /५
- (६) महाराष्ट्र नागरी सेवा (रजा) नियम, १९८१ /५
- (७) महाराष्ट्र नागरी सेवा (वेतन) नियम, १९८१ /५
- (८) महाराष्ट्र नागरी सेवा (निवृत्तिवेतन) नियम, १९८२ /५
- (९) महाराष्ट्र नागरी सेवा (अंशराशीकरण) नियम, १९८४ /५
- (१०) मुंबई नागरी सेवा (प्रवासभत्ता) नियम, १९५९ /५
- (११) विभागीय चौकशी नियम पुस्तिका /५

*** महिला व बालविकास विभाग, एकात्मिक बालविकास सेवा योजना आयुक्तालय**

- (१२) महिला व बालविकास विभागांतर्गत अंमलबजावणी करण्यात येत असलेले कायदे व योजना/१५
- (१३) महाराष्ट्र राज्य बालन्याय (मुलांची काळजी व संरक्षण) नियम, २०१८/५
- (१४) एकात्मिक बालविकास सेवा योजना आयुक्तालयांतर्गत अंमलबजावणी करण्यात येत असलेल्या योजना /१५

(२) शालेय शिक्षण व क्रीडा विभागातील क्रीडा व युवक सेवा संचालनालय

तालुका क्रीडा अधिकारी परीक्षा

चाळणी परीक्षा प्रश्नपत्रिका (१०० प्रश्न, २०० गुण)

- १) राज्य, राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय महत्त्वाच्या चालू घडामोडी
- २) भारतीय स्वातंत्र्य लढा व आधुनिक भारताचा इतिहास महाराष्ट्रासह
- ३) **भारत व महाराष्ट्र** - राज्यशास्त्र व प्रशासन, संविधान, राजकीय प्रणाली, पंचायत राज, माहिती अधिकार कायदा
- ४) **भारतीय अर्थव्यवस्था व खालील बाबीशी निगडित मुद्दे -**
 - १) नियोजन
 - २) संसाधनांचे एकत्रीकरण
 - ३) वृद्धी व विकास
 - ४) रोजगार
 - ५) सर्वसमावेशक वाढ व त्यापासून निर्माण होणारे प्रश्न
- ५) सामान्य विज्ञान व तंत्रज्ञान
- ६) महाराष्ट्र, भारत व जगाचा भूगोल महाराष्ट्राच्या भारांशासह

- ७) **क्रीडा** - आंतरराष्ट्रीय महत्वाच्या क्रीडा स्पर्धा, खेळाडूंनी विविध स्पर्धांमध्ये नोंदविलेले विक्रम, नामवंत खेळाडूंची आत्मचरित्रे, केंद्र व राज्यशासनाच्या क्रीडाविषयक योजना, केंद्र व राज्यशासनाचे क्रीडाविषयक पुरस्कार, क्रीडाविषयक नियम, क्रीडा स्पर्धांमधील विविध बाबी व उदभवणारी परिस्थिती
- ८) **बुद्धिमत्ता चाचणी** - अंकगणित, बेरीज, वजाबाकी, गुणाकार, भागाकार, सरासरी, दशांश अपूर्णांक व बुद्ध्यांक मापन

(३) सामाजिक न्याय व विशेष सहाय विभागातील

समाजकल्याण आयुक्तालयातील अधिकारी भरती अभ्यासक्रम

- १) सहायक आयुक्त, समाजकल्याण व तत्सम, गट-अ
- २) समाजकल्याण अधिकारी, गट-ब
- ३) गृहप्रमुख, गट-ब

चाळणी परीक्षा प्रश्नपत्रिका

(१) समाजकल्याण -

- १) समाजकार्य - इतिहास व तत्त्वज्ञान, समाजशास्त्र व अर्थशास्त्र
- २) मानवी अभिवृद्धी व व्यक्तिमत्व विकास - व्यक्तिमत्व व सामाजिकरण
- ३) भारतीय सामाजिक समस्या व उपाययोजना - कारणे, वंचितांच्या (स्त्रिया, मुले, युवक, वयोवृद्ध, दिव्यांग, कुटुंब) समस्या व सामाजिक कायदे
- ४) समाजकल्याण प्रशासन - राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील धोरणे, शासकीय व अशासकीय संघटनांचे कार्यक्रम व सेवा.
- ५) सामाजिक सुरक्षा कायदे - (पीसीआर, पीओए, बालकामगार)
- ६) सामाजिक कार्यकर्त्यांची भूमिका व स्वयंसेवी संस्थांचे योगदान व हस्तक्षेप

(२) सामान्य अध्ययन -

- ७) इतिहास
- ८) भूगोल, लोकसमुदाय व पर्यावरण
- ९) राज्यव्यवस्था, शासन, राजनीती व स्थानिक प्रशासन
- १०) अर्थव्यवस्था
- ११) विज्ञान
- १२) चालू घडामोडी

(३) गृहप्रमुख पद -

- १३) अध्यापन अभियोग्यता
- १४) संशोधन अभियोग्यता
- १५) वाचन आकलन , आधारसामग्री अर्थउकल
- १६) संप्रेषण, माहिती व संज्ञापन तंत्रज्ञान
- १७) उच्च शिक्षण पद्धती
- १८) गृहविज्ञान -पोषक आहार, उपचारशास्त्रीय अन्न
- १९) प्रशासकीय नियम व सुविधा- वसतिगृहांचे उद्देश, प्रशासकीय जबाबदारी, आर्थिक बाबी, सोयीसुविधा पुरवठा, पर्यवेक्षण, पालकत्व, शिस्तपालन
- २०) मानसिक, बौद्धिक, व्यक्तिमत्व व कौशल्य विकासातील भूमिका, नवीन उपक्रम

(४) बुद्धिमापन विषयक प्रश्न -

परीक्षाभिमुख तयारीसाठी अभ्यासघटकांचे वर्गीकरण

* सुधारित अभ्यासक्रमातील घटक आणि उपघटकांची मागील २६ परीक्षातील प्रश्नांशी सांगड घातल्यास चाळणी परीक्षेची तयारी करताना त्याचे आपणास पुढील विभाग करता येतात. आपणास जी परीक्षा द्यावयाची आहे त्याशी संबंधित घटक आणि उपघटकांचा परीक्षाभिमुख अभ्यास करणे सोपे जावे या हेतूने सदर वर्गीकरण निश्चितच उपयुक्त आणि मार्गदर्शक ठरू शकते -

- १) इतिहास - भारतीय स्वातंत्र्य लढा व आधुनिक भारताचा इतिहास महाराष्ट्रासह
- २) भूगोल - महाराष्ट्र, भारत व जगाचा भूगोल महाराष्ट्राच्या भारांशासह
- ३) राजकीय व्यवस्था - राज्यशास्त्र व प्रशासन, संविधान, राजकीय प्रणाली, पंचायत राज
- ४) भारतीय अर्थव्यवस्था
- ५) सामान्य विज्ञान व तंत्रज्ञान
- ६) राज्य, राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय महत्त्वाच्या चालू घडामोडी
- ७) लोकसमुदाय व पर्यावरण
- ८) बुद्धिमत्ता चाचणी व गणित
- ९) मराठी - सर्वसामान्य शब्दसंग्रह, वाक्यरचना, व्याकरण, म्हणी व वाकप्रचार, उतान्यावरील प्रश्नांची उत्तरे
- १०) इंग्रजी - Vocabulary, Sentence structure, Grammar, Idioms and phrases, Comprehension

- ११) समाजकार्य व सामाजिक कार्यकर्त्यांची भूमिका
- १२) मानवी अभिवृद्धी व व्यक्तिमत्त्व विकास - मानव विकास, व्यक्तिमत्त्व व सामाजीकरण
- १३) बालकांचा शारीरिक, मानसिक व बौद्धिक विकास
- १४) भारतीय सामाजिक समस्या व उपाययोजना
- १५) महिला व बालविकास विभागाच्या योजना
- १६) एकात्मिक बालविकास आयुक्तालयाच्या योजना
- १७) समाजकल्याण प्रशासन - गृहप्रमुखाची प्रशासकीय जबाबदारी, अधिकार व कार्ये
- १८) शासनाशी संबंधित निवडक संस्था व आयोग - केंद्रीय व राज्य मानवी हक्क आयोग, राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग, राज्य महिला आयोग, महिला आर्थिक विकास महामंडळ
- १९) शासनाशी संबंधित निवडक कायदे - पेपर १ व २ मधील कायदे, प्रशासकीय कामकाजाचे नियम व आदेश, महिला व बालविकास विभागाद्वारे अंमलबजावणी होणारे कायदे, सामाजिक सुरक्षा कायदे, महाराष्ट्र राज्य बालन्याय (मुलांची काळजी व संरक्षण) नियम, २०१८
- २०) गृहविज्ञान - पोषक आहार, उपचारशास्त्रीय अन्न

- २१) अध्यापन अभियोग्यता
- २२) क्रीडाविज्ञान आणि शारीरिक शिक्षण
- २३) उच्च शिक्षण पद्धती
- २४) माहिती व संज्ञापन तंत्रज्ञान
- २५) संप्रेषण
- २६) संशोधन अभियोग्यता
- २७) आधारसामग्री अर्थउकल

- * महत्त्वाची सूचना : वरील नमूद सर्वच्या सर्व घटक आणि उपघटकांची तयारी करणे अनिवार्य नसून आपण जी चाळणी परीक्षा देत असाल त्यास संबंधित व पूरक असणाऱ्या निवडक घटकांचा अभ्यास करावा.

महत्त्वाचे मुद्दे

- (१) इतिहास – भारतीय स्वातंत्र्य लढा व आधुनिक भारताचा इतिहास महाराष्ट्रासह
- १) युरोपियन आणि अँग्लो – ब्रिटिश युद्धे
 - २) ब्रिटिश प्रशासन – गव्हर्नर जनरल्स आणि व्हाईसरॉयांची भूमिका
 - ३) ब्रिटिश राजवटीतील घटनात्मक सुधारणा, कायदे, आयोग व समित्या
 - ४) सामाजिक धार्मिक सुधारणा, शिक्षण आणि प्रेस
 - ५) ब्रिटिश राजवटीचा आर्थिक परिणाम
 - ६) राष्ट्रवाद आणि राजकीय संघटनांचा उदय
 - ७) क्रांतिकारक संघटना व राष्ट्रवाद
 - ८) काँग्रेस पक्ष – संस्थापक, अधिवेशने, ठराव, स्वातंत्र्य चळवळी- स्वदेशी, असहयोग, सविनय कायदेभंग, भारत छोडो
 - ९) शेतकरी आंदोलन आणि कृषी सुधारणा, कामगार चळवळी आणि कामगार संघटना
 - १०) स्वातंत्र्य आणि संबंधित समस्या, संयुक्त महाराष्ट्र चळवळ व स्वातंत्र्योत्तर भारत
- (२) भूगोल – महाराष्ट्र, भारत व जगाचा भूगोल महाराष्ट्राच्या भारांशासह
- १) सूर्यमाला आणि पृथ्वी-अक्षांश आणि रेखांश, भूकंप आणि ज्वालामुखी, खडक
 - २) जागतिक विभाग – भौगोलिक वैशिष्ट्ये, हवामान – वातावरण, वारे आणि महासागर प्रवाह
 - ३) जगाचा सामाजिक भूगोल – लोकसंख्या, भाषा, वंश, भौगोलिक राजकारण, जागतिक स्थाने आणि सीमा
 - ४) जगाचा आर्थिक भूगोल – खनिजे आणि ऊर्जा साधने, उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, वने आणि पर्यावरण, कृषी
 - ५) भारताचा भौतिक भूगोल-हिमालय, पर्वत, पठार, वाळवंट क्षेत्र, किनारी भाग, बेटे, नद्या, हवामान व पर्जन्यमान
 - ६) भारताचा सामाजिक व राजकीय भूगोल – लोकसंख्या, भाषा, जमाती, स्थाने आणि सीमा, भौगोलिक राजकारण
 - ७) भारताचा आर्थिक भूगोल – कृषी, वनस्पती, वने, खनिजे, उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, शहरे, व्यापार
 - ८) महाराष्ट्राचा भौतिक भूगोल – सह्याद्री आणि त्याच्या पर्वतरांगा, नद्या आणि धरणे, खडक, माती, पीके, वने व वनस्पती
 - ९) महाराष्ट्राचा सामाजिक व राजकीय भूगोल – लोकसंख्या, स्थलांतर, जमाती, जिल्ह्यांची निर्मिती व सीमारेषा
 - १०) महाराष्ट्राचा आर्थिक भूगोल – कृषी, वनस्पती, खनिजे, ऊर्जा संसाधने, उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, शहरे, व्यापार
- (३) राजकीय व्यवस्था – भारत व महाराष्ट्र – राज्यशास्त्र व प्रशासन, संविधान, राजकीय प्रणाली, पंचायत राज
- १) संविधान
 - २) राजकीय प्रणाली
 - ३) राज्यशास्त्र व प्रशासन
 - ४) पंचायत राज
 - ५) माहिती अधिकार कायदा
- १) संविधान सभा, स्रोत, समित्या, चिन्हे, प्रस्तावना, ठळक आणि मूलभूत वैशिष्ट्ये, कलमे
 - २) मूलभूत हक्क/एफआर, डीपी, एफडी, घटना दुरुस्त्या, आयोग आणि मंडळे
 - ३) केंद्र-राज्य संबंध, न्यायपालिका
 - ४) संसद, राज्य विधीमंडळ, राजकीय पक्ष व निवडणुका
 - ५) केंद्रीय प्रशासकीय यंत्रणा – कार्यकारी, विधिमंडळ

- ६) राज्य सरकार आणि प्रशासन - कार्यकारी, विधिमंडळ
- ७) स्थानिक स्वराज्य संस्थांची उत्क्रांती, ७३ वी आणि ७४ वी दुरुस्ती, जिल्हा प्रशासन
- ८) ग्रामपंचायत, तालुका पंचायत, जिल्हा परिषद आणि ग्रामविकास
- ९) माहिती अधिकार कायदा - उत्क्रांती, उद्देश, महत्वाची कलमे, दुरुस्त्या व परिशिष्टे
- १०) माहिती अधिकार कायदा - अंमलबजावणी यंत्रणा, राज्य व केंद्रीय माहिती आयोग, आयुक्त, अधिकारी, अपील

(४) भारतीय अर्थव्यवस्था - पुढील बाबीशी निगडित मुद्दे - नियोजन, संसाधनांचे एकत्रीकरण, वृद्धी व विकास, रोजगार, सर्वसमावेशक वाढ व त्यापासून निर्माण होणारे प्रश्न

- १) नियोजन
- २) संसाधनांचे एकत्रीकरण
- ३) वृद्धी व विकास
- ४) रोजगार
- ५) सर्वसमावेशक वाढ व त्यापासून निर्माण होणारे प्रश्न

- १) नियोजन यंत्रणा, नीती आयोग, जिल्हा नियोजन समिती
- २) राष्ट्रीय उत्पन्न - जीव्हीए, जीडीपी, अर्थसंकल्प, सार्वजनिक खर्च, आर्थिक आणि वित्तीय धोरणे - कर महसूल
- ३) कृषी - ग्रामीण विकास आणि सहकार क्षेत्र
- ४) उद्योग - पायाभूत सुविधा आणि सेवा क्षेत्र, विदेशी व्यापार, बँकिंग
- ५) वाढ आणि विकास - क्षेत्रीय वाढ, एसडीजी, पंचवार्षिक योजना व विकास कार्यक्रम
- ६) विकास कार्यक्रम - महिला, मुले, ज्येष्ठ नागरिक यांच्या संदर्भात
- ७) रोजगार निर्मिती कार्यक्रम, बेकारी - कारणे, स्वरूप, प्रकार, रोजगार निर्मिती कार्यक्रम
- ८) गरिबी - संकल्पना, गरिबीचे मोजमाप, दारिद्र्य निर्मूलन कार्यक्रम
- ९) विविध वंचित गटांच्या संदर्भात सर्वसमावेशकता
- १०) शिक्षण, आरोग्य, सामाजिक सुरक्षा क्षेत्रातील वाढ - विविध घटकासाठी सवलती व अनुदाने

(५) सामान्य विज्ञान व तंत्रज्ञान

- १) भौतिकशास्त्र (फिजिक्स)
- २) रसायनशास्त्र (केमिस्ट्री)
- ३) प्राणिशास्त्र (झॉलॉजी)
- ४) वनस्पतिशास्त्र (बॉटनी)
- ५) आरोग्यशास्त्र (हायजीन)

- १) गतीशास्त्र, उष्णता, लहरी - प्रकाश, ध्वनी, विद्युतचुंबकीय लहरी
- २) विद्युतशास्त्र, चुंबकत्व, अणुविज्ञान, खगोलशास्त्र आणि अंतराळ विज्ञान
- ३) आवर्त सारणी - धातू आणि अधातू, रासायनिक अभिक्रिया - आम्ल, क्षार, संयुगे
- ४) सेंद्रिय रसायनशास्त्र - हायड्रोकार्बन्स, कीटकनाशके, इंधन, वायू, खते
- ५) पेशीविज्ञान व चयापचयन, प्राण्यांचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे, प्राणी शरीरविज्ञान
- ६) उपयुक्त आणि हानीकारक प्राणी - पशुपालन, दुग्धव्यवसाय, कुक्कुटपालन
- ७) वनस्पतींचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे, कृषीविज्ञान व वनशास्त्र
- ८) उपयुक्त आणि हानीकारक वनस्पती - फलोत्पादन आणि फुलशेती
- ९) मानवी शरीर प्रणाली - चेटासंस्था, रक्ताभिसरण, पचन व उत्सर्जन संस्था, स्नायू व अस्थि,
- १०) आरोग्य आणि रोग - रोगप्रसार व कारक घटक, रोगनिदान, उपचार आणि कार्यक्रम, अन्न आणि पोषण

- (६) राज्य,राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय महत्त्वाच्या चालू घडामोडी –
- १) जागतिक राजकीय घटना – संघटना, आंतरराष्ट्रीय संबंध, मानवी हक्क विषयक घटना, संरक्षणविषयक घटना, जागतिक स्तरावरील आर्थिक घडामोडी
 - २) राष्ट्रीय राजकीय घटना – निवडणुका, प्रशासन, न्यायालयीन निकाल, आयोग, कायदे व घटनादुरुस्त्या, आंदोलने
 - ३) आर्थिक व वित्तीय घटना अर्थसंकल्प व सार्वजनिक वित्त, बँकिंग व वित्त, कृषी व ग्रामीण विकास, दारिद्र्य व बेकारी, विदेश व्यापार,
 - ४) वैज्ञानिक घटना – ऊर्जा तंत्रज्ञान व आण्विक प्रकल्प,आयसीटी, अवकाशविज्ञान, वैज्ञानिक संस्था व संशोधक, जैवतंत्रज्ञान, रोगविज्ञान
 - ५) सामाजिक व शैक्षणिक घटना – सामाजिक सुरक्षेचे उपक्रम व पुढाकार, शैक्षणिक व आरोग्य क्षेत्रातील घटना, रोजगार निर्मिती व कौशल्य विकास
 - ६) भौगोलिक व पर्यावरणविषयक घटना – प्रकाशझोतातील स्थळे, राजकीय भूगोल, पर्यावरण परिषदा, संवर्धन, कायदे, आपत्तीव्यवस्थापन
 - ७) नेमणुका, नियुक्ती व प्रकाशझोतातील व्यक्ती
 - ८) पारितोषिक, पुरस्कार व बहुमान
 - ९) सांस्कृतिक व साहित्यिक घटना – संगीत व नृत्य, चित्रपट, यात्रा, संस्था व स्मारके, साहित्यिक घटना
 - १०) क्रीडा क्षेत्राविषयक घटना व सामान्यज्ञान – महत्त्वाचे दिवस व वर्ष, सर्वप्रथम, सर्वात मोठे/छोटे, घटनाक्रम
- (७) लोकसमुदाय व पर्यावरण – लोकसमुदाय आणि पर्यावरण आंतरक्रिया, प्रदूषणाचे स्रोत, प्रदूषणाचे घटक आणि त्यांचा मानवी जीवनावरील परिणाम, नैसर्गिक व ऊर्जा साधनसंपत्तीचे शोषण, नैसर्गिक आपत्ती आणि ती कमी करण्यासाठी उपाययोजना
- (८) बुद्धिमत्ता चाचणी – अंकगणित,बेरीज, वजाबाकी, गुणाकार, भागाकार, सरासरी, दशांश अपूर्णांक व बुद्ध्यांक मापन
- १) संख्या आणि वर्णमालिका, सांकेतिक भाषा, साम्य, तुलना, वर्गीकरण
 - २) मशीन इनपुट आणि चिन्हे, गणितीय तर्क, परिच्छेदांवरून निष्कर्ष काढणे
 - ३) विधाने आणि युक्तिवाद, विधाने आणि गृहितके, विधाने आणि निष्कर्ष
 - ४) बैठक व मांडणी व्यवस्था, नातेसंबंध
 - ५) आकृत्यांवरील प्रश्न, घनावरील प्रश्न
 - ६) संख्याप्रणाली – लसावि, मसावि, वर्गमूळ आणि घनमूळ
 - ७) बेरीज, वजाबाकी, गुणाकार, भागाकार, दशांश अपूर्णांक, सरासरी, संभाव्यता, टक्केवारी, गुणोत्तर आणि प्रमाण
 - ८) वेळ आणि अंतर,रेल्वे, बोट आणि जलप्रवाह, काळ आणि काम
 - ९) नफा आणि तोटा, विक्री आणि खरेदी, साधे आणि चक्रवाढ व्याज
 - १०) भूमिती – क्षेत्रफळ, घनफळ आणि परिमिती, घड्याळ, कॅलेंडर, वय, दिशानिर्देश, वेन आकृत्यांवरील समस्या
- (९) मराठी – सर्वसामान्य शब्दसंग्रह, वाक्यरचना, व्याकरण, म्हणी व वाक्यप्रचार यांचा अर्थ आणि उपयोग, उतान्यावरील प्रश्नांची उत्तरे
- (१०) इंग्रजी – Common Vocabulary, Sentence structure, Grammar, Use of Idioms and phrases & their meaning, Comprehension of passage

(११) समाजकार्य व सामाजिक कार्यकर्त्यांची भूमिका

- १) समाजकार्याचा इतिहास व तत्त्वज्ञान
- २) समाजशास्त्र व मानसशास्त्र
- ३) सामाजिक अर्थशास्त्र
- ४) सामाजिक समस्या ओळखण्यात व समुचित धोरणाचा विकास करण्यात समाज कार्यकर्त्यांची भूमिका
- ५) समाजकल्याणात स्वयंसेवी संस्थांचे योगदान व हस्तक्षेप

(१२) मानवी अभिवृद्धी व व्यक्तिमत्त्व विकास

*** मानव विकास -**

- १) व्यक्तीच्या एकूण आयुर्मानातील मानवी अभिवृद्धी व विकास
- २) मानव विकासाची तत्त्वे व सिद्धांत
- ३) मानव विकास हक्काचे यथार्थदर्शन
- ४) कुटुंबाच्या लोकसंख्याशास्त्रीय व सामाजिक परिस्थितीतील बदल
- ५) महिलांचा अभ्यास, कुटुंब कल्याण कार्यक्रम - सद्यःकालीन दृष्टिकोन

*** व्यक्तिमत्त्व व सामाजिकीकरण-**

- १) व्यक्तिमत्त्वाच्या उपपत्ती व सामाजिकीकरण यांचे अध्ययन
- २) सामाजिकीकरणाच्या पद्धती व गतिशीलता
- ३) विभिन्न संस्कृतीतील विविध कुटुंबांच्या संदर्भातील सामाजिकीकरण
- ४) विशेष गरजा असलेली बालके - मध्यस्थीसाठी / हस्तक्षेपासाठी / थांबविण्यासाठी कार्यक्रम
- ५) धोका असलेली बालके - बालकामगार, रस्त्यावरील मुले, बाल दुर्व्यवहार, दीर्घकाल आजारी असलेली बालके

(१३) बालकांचा शारीरिक, मानसिक व बौद्धिक विकास

- १) बाल विकास तत्त्वे व टप्पे आयुर्मान विकास
- २) मानव विकास व वर्तन यांचे सिद्धांत
- ३) मानसिक व बौद्धिक विकास - बुद्ध्यांक, भावनांक
- ४) आयक्यू व इक्यूची व्यक्तिमत्त्व व कौशल्य विकासातील भूमिका
- ५) बाल संगोपन
- ६) बाल्यावस्थापूर्व घ्यावयाची काळजी व विकास - नवीन दिसून येणारे कल, कार्यतंत्रे, संनियंत्रण व देखभाल
- ७) बाल्यावस्थेतील व पौंगडावस्थेतील विकासाच्या समस्या व अकार्यक्षमता मार्गदर्शन व समुपदेशन
- ८) प्रगत बाल अभ्यास पद्धती व बालकांच्या मूल्यमापनातील प्रगती

(१४) भारतीय सामाजिक समस्या व उपाययोजना

- १) भारतीय सामाजिक समस्यांची संकल्पना व कारक घटक यांचे विश्लेषण
- २) भारतातील वंचितांच्या (कुटुंबे, स्त्रिया, मुले, युवक, वयोवृद्ध, दिव्यांग, कुटुंब) समस्या व उपाययोजना
- ३) सामाजिक समस्यांच्या बाबतीतील हस्तक्षेप - सूक्ष्म व मोठ्या स्तरावरील शासनाचे व स्वयंसेवी प्रयत्न

(१५) महिला व बालविकास विभागाच्या योजना

- १) महिला धोरण २००१
- २) महिलांच्या सुरक्षिततेसाठी महाराष्ट्र शासनाच्या योजना - मनोधैर्य
- ३) लैंगिक समानता व महिला हक्कांचे बळकटीकरण - माझी कन्या भाग्यश्री योजना, सुकन्या योजना

- ४) **शैक्षणिक उपक्रम** – मुलगी वाचवा मुलगी शिकवा, किशोरी शक्ती योजना, राजीव गांधी किशोरी सबलीकरण योजना , सावित्रीबाई फुले कन्या कल्याण पारितोषिक योजना, सावित्रीबाई फुले शिष्यवृत्ती
- ५) **आरोग्यविषयक योजना** –जननी सुरक्षा अभियान, प्रजनन व बाल आरोग्य कार्यक्रम
- ६) **महिला आर्थिक सक्षमीकरण**– महिला प्रशिक्षण केंद्र अनुदान, महिलांना स्वयंरोजगार अनुदान, सुमतीबाई सुकळीकर उद्योगिनी महिला सक्षमीकरण योजना

(१६) एकात्मिक बालविकास आयुक्तालयाच्या योजना

- १) एकात्मिक बालविकास सेवा योजनेचे लाभार्थी
- २) आयसीडीएस योजनेची अंमलबजावणी करणारी यंत्रणा
- ३) पूरक पोषण आहार
- ४) लसीकरण– ३ वर्षापेक्षा कमी वयाची बालके, ३-६ वर्षाची बालके
- ५) आरोग्य तपासणी
- ६) संदर्भ आरोग्य सेवा
- ७) अनौपचारिक शालेयपूर्व शिक्षण
- ८) पोषण आणि आरोग्य शिक्षण
- ९) आरोग्य व स्वच्छता
- १०) गर्भवती व स्तनदामाता– टिटॅनसची लस, लोहयुक्त व जंतनाशक गोळ्या
- ११) वाढीवर देखरेख – हिमोग्लोबीन, बॉडीमास इंडेक्स तपासणी
- १२) जीवन कौशल्य – १५ ते ४५ वर्षांच्या महिला
- १३) व्यवसायिक प्रशिक्षण – ११ ते १८ वर्षांच्या किशोरी
- १४) कुपोषण मुक्तीसाठी ग्राम बाल विकास केंद्रे
- १५) बाल संगोपन योजना

(१७) समाजकल्याण प्रशासन

- १) सामाजिक न्याय खाते – रचना, विभाग, संचालनालये, आयुक्तालये
- २) राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील शासकीय व स्वयंसेवी संस्था – रचना, कार्ये, भूमिका व धोरणे
- ३) शासकीय व अशासकीय संघटनांचे कार्यक्रम व सेवा – कुटुंबे, स्त्रिया, युवक, वयोवृद्ध व मुले यांच्यासाठी
- ४) कुटुंबे, मुले, स्त्रिया, वयस्कर आणि विशेष गरजा असलेले लोक यांच्याबाबतीत समाज कार्याद्वारे हस्तक्षेप

*** गृहप्रमुखाची प्रशासकीय जबाबदारी, अधिकार व कार्ये**

- १) वसतिगृहांचे उद्देश, नियम व सुविधा पुरवठा
- २) गृहप्रमुखाची प्रशासकीय व आर्थिक जबाबदारी
- ३) पर्यवेक्षण, पालकत्व, शिस्तपालन

(१८) शासनाशी संबंधित निवडक संस्था व आयोग –

- १) केंद्रीय व राज्य मानवी हक्क आयोग
- २) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग
- ३) राज्य महिला आयोग
- ४) महिला आर्थिक विकास महामंडळ

- * **केंद्रीय व राज्य मानवी हक्क आयोग**
 - १) मानवी हक्क आयोगाची निर्मिती, स्वरूप, कायदेशीर आधार, उद्दिष्ट्ये
 - २) केंद्रीय व राज्य मानवी हक्क आयोगाची रचना - अध्यक्ष, सदस्य - निवड, नेमणुका, कालावधी, जबाबदाऱ्या
 - ३) आयोगाचे कामकाज - अधिकार, भूमिका, कार्ये, यंत्रणा व अधिकारी
 - ४) महाराष्ट्र मानवी हक्क आयोगाची महत्त्वाची कामगिरी व योगदान
 - ५) मानवी हक्क आयोगाशी संबंधित महत्त्वाच्या बाबी
- * **राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग**
 - १) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोगाची निर्मिती, स्वरूप, कायदेशीर आधार, उद्दिष्ट्ये
 - २) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोगाची रचना - अध्यक्ष, सदस्य - निवड, नेमणुका, कालावधी, जबाबदाऱ्या
 - ३) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोगाचे कामकाज - अधिकार, भूमिका, कार्ये, यंत्रणा व अधिकारी
 - ४) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोगाची महत्त्वाची कामगिरी व योगदान
 - ५) राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोगाशी संबंधित महत्त्वाच्या बाबी
- * **राज्य महिला आयोग**
 - १) राज्य महिला आयोगाची निर्मिती, स्वरूप, कायदेशीर आधार, उद्दिष्ट्ये
 - २) राज्य महिला आयोगाची रचना - अध्यक्ष, सदस्य - निवड, नेमणुका, कालावधी, जबाबदाऱ्या
 - ३) राज्य महिला आयोगाचे कामकाज - अधिकार, भूमिका, कार्ये, यंत्रणा व अधिकारी
- * **महिला आर्थिक विकास महामंडळ**
 - १) महिला आर्थिक विकास महामंडळ - रचना, कार्ये, कामगिरी
 - २) महिला आर्थिक विकास महामंडळाच्या योजना व योगदान
- (१९) **शासनाशी संबंधित निवडक कायदे**
 - १) पेपर १ मधील महत्त्वाचे कायदे
 - २) महिला व बालविकास विभागाद्वारे अंमलबजावणी होणारे कायदे
 - ३) सामाजिक सुरक्षा कायदे
 - ४) महाराष्ट्र राज्य बालन्याय (मुलांची काळजी व संरक्षण) नियम, २०१८
 - ५) प्रशासकीय कामकाजाचे नियम व आदेश - पेपर २ मधील महत्त्वाचे कायदे
- * **पेपर - १ मधील महत्त्वाचे कायदे**
 - १) माहितीचा अधिकार अधिनियम, २००५
 - २) महाराष्ट्र लोकसेवा अधिनियम, २०१५ (सेवा हमी कायदा)
 - ३) शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या बदल्यांचे विनियमन व शासकीय कार्ये पार पाडताना होणाऱ्या विलंबास प्रतिबंध अधिनियम, २००५
 - ४) शासनाची विधीविषयक कामकाज चालविण्याची नियमावली, १९८४
- * **महिला व बालविकास विभागाद्वारे अंमलबजावणी होणारे कायदे**
 - १) अनैतिक व्यापार प्रतिबंध अधिनियम १९५६
 - २) हुंडा प्रतिबंध कायदा १९६१
 - ३) वैद्यकीय गर्भपात अधिनियम १९७१
 - ४) लिंग निदान प्रतिबंधक अधिनियम, गर्भधारणापूर्व व प्रसूतिपूर्व निदान तंत्र अधिनियम, १९९४
 - ५) कौटुंबिक हिंसाचार पासून महिलांचे संरक्षण अधिनियम कायदा २००५
 - ६) लैंगिक हिंसा प्रतिबंध - पॉस्को, शक्ती कायदा
 - ७) महिला कल्याणासाठीचे कायदे

* सामाजिक सुरक्षा कायदे

१) महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा (अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, विमुक्त जमाती, भटक्या जमाती/विशेष मागास प्रवर्ग व इतर मागास वर्ग यांचेकरिता आरक्षण) अधिनियम, २००१ (महाराष्ट्र लोकसेवा अधिनियम क्र. ८/२००४)

* महाराष्ट्र राज्य बालन्याय (मुलांची काळजी व संरक्षण) नियम, २०१८

- १) बालन्याय (मुलांची काळजी व संरक्षण) अधिनियमाचा उद्देश व गरज
- २) बालन्याय अधिनियमातील महत्त्वाची कलमे व तरतुदी, शिक्षेची तरतूद
- ३) बालन्याय अधिनियमाशी संबंधित यंत्रणा व अधिकारी
- ४) बालक हक्कांचा जाहीरनामा
- ५) बालकामगार मुक्ती अभियान

* प्रशासकीय कामकाजाचे नियम व आदेश – पेपर २ मधील महत्त्वाचे कायदे

- १) महाराष्ट्र नागरी सेवा (सेवेच्या सर्वसाधारण शर्ती) नियम, १९८१
- २) महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपील) नियम, १९७९
- ३) महाराष्ट्र नागरी सेवा (वर्तणूक) नियम, १९७९
- ४) महाराष्ट्र नागरी सेवा (पदग्रहण अवधी, स्वीयेतर सेवा, निलंबन काळातील प्रदाने) नियम, १९८१
- ५) महाराष्ट्र नागरी सेवा (रजा) नियम, १९८१
- ६) महाराष्ट्र नागरी सेवा (वेतन) नियम, १९८१
- ७) महाराष्ट्र नागरी सेवा (निवृत्तिवेतन) नियम, १९८२
- ८) महाराष्ट्र नागरी सेवा (अंशराशीकरण) नियम, १९८४
- ९) मुंबई नागरी सेवा (प्रवासभत्ता) नियम, १९५९
- १०) विभागीय चौकशी नियम पुस्तिका

(२०) गृहविज्ञान – पोषक आहार, उपचारशास्त्रीय अन्न

- १) पोषक आहाराचे मूलघटक
- २) पोषक आहार विषयक जीव-रसायनशास्त्र
- ३) अन्नविषयक सूक्ष्मजीवशास्त्र
- ४) सार्वजनिक पोषक आहार
- ५) उपचारशास्त्रीय पोषक आहार

(२१) अध्यापन अभियोग्यता

- १) अध्यापनाचे स्वरूप, उद्दिष्टे, वैशिष्ट्ये, मूलभूत व आवश्यक बाबी
- २) अध्ययनकर्त्याची वैशिष्ट्ये
- ३) अध्यापनावर परिणाम करणारे घटक
- ४) अध्यापनाच्या पद्धती
- ५) अध्यापन साधने
- ६) मूल्यमापन पद्धती

(२२) क्रीडाविज्ञान आणि शारीरिक शिक्षण

- १) क्रीडाशास्त्र
- २) शारीरिक शिक्षण
- ३) क्रीडा मानसशास्त्र
- ४) क्रीडा प्रशिक्षण व मार्गदर्शन - प्रशिक्षण संस्था व क्रीडा विद्यापीठे
- ५) क्रीडा व्यवस्थापन - क्रीडा स्पर्धांचे आयोजन, क्रीडा स्पर्धादरम्यान उदभवणारी परिस्थिती

(२३) उच्च शिक्षण पद्धती

- १) भारतातील उच्च शिक्षण व संशोधन संस्थांची संरचना
- २) औपचारिक व दूरशिक्षण
- ३) व्यावसायिक / तांत्रिक व सर्वसाधारण शिक्षण
- ४) मूल्य आधारित शिक्षण

(२४) माहिती व संज्ञापन तंत्रज्ञान

- १) माहिती व संज्ञापन तंत्रज्ञान - अर्थ, फायदे, तोटे व वापर
- २) सर्वसाधारण संक्षिप्त रूपे व परिभाषा
- ३) इंटरनेट व ई मेलचे मूलभूत आधार

(२५) संप्रेषण

- १) संप्रेषणाचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये, टप्पे
- २) संप्रेषणाचे प्रकार
- ३) अवरोधक आणि परिणामकारक वर्ग संप्रेषण

(२६) संशोधन अभियोग्यता

- १) संशोधनाचा अर्थ, वैशिष्ट्ये आणि प्रकार
- २) संशोधनाचे टप्पे
- ३) संशोधनाच्या पद्धती, संशोधनाचे नीतिशास्त्र
- ४) शोधनिबंध, लेख, कार्यसत्र, चर्चासत्र, परिषद व परिसंवाद
- ५) प्रबंध लेखन त्याची वैशिष्ट्ये आणि रूपरेखा

(२७) आधारसामग्री अर्थउकल

- १) आधारसामग्रीचे स्रोत, संपादन आणि अर्थउकल
- २) संख्यात्मक व गुणात्मक आधारसामग्री
- ३) आधारसामग्रीचे आलेखीय प्रतिरूपण व प्रतिचित्रण

तालुका क्रीडा अधिकारी, महिला बालविकास आयुक्तालय अधिकारी, समाजकल्याण अधिकारी
चाळणी परीक्षेसाठी उपयुक्त – मागील परीक्षातील प्रश्नसंग्रह

(२) महाराष्ट्र, भारत व जगाचा भूगोल महाराष्ट्राच्या भारांशासह

- १) सूर्यमाला आणि पृथ्वी-अक्षांश आणि रेखांश, भूकंप आणि ज्वालामुखी, खडक
- २) जागतिक विभाग – भौगोलिक वैशिष्ट्ये, हवामान – वातावरण, वारे आणि महासागर प्रवाह
- ३) जगाचा सामाजिक भूगोल – लोकसंख्या, भाषा, वंश, भौगोलिक राजकारण, जागतिक स्थाने आणि सीमा
- ४) जगाचा आर्थिक भूगोल – खनिजे आणि ऊर्जा साधने, उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, वने आणि पर्यावरण, कृषी
- ५) भारताचा भौतिक भूगोल – भारतीय उपखंडातील उत्क्रांती, हिमालय, पर्वत, पठार, वाळवंट क्षेत्र, किनारी भाग, बेटे, भारतातील नद्या आणि प्रकल्प, हवामान व पर्जन्यमान
- ६) भारताचा सामाजिक व राजकीय भूगोल – लोकसंख्या, भाषा, जमाती आणि वंश, स्थाने आणि सीमा, भौगोलिक राजकारण
- ७) भारताचा आर्थिक भूगोल – कृषी, वनस्पती, वने, खनिजे, उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, शहरे, व्यापार
- ८) महाराष्ट्राचा भौतिक भूगोल – सह्याद्री आणि त्याच्या पर्वतरांगा, नद्या आणि धरणे, खडक, माती, पीके, वने व वनस्पती
- ९) महाराष्ट्राचा सामाजिक व राजकीय भूगोल – लोकसंख्या, स्थलांतर, वस्त्या आणि जमाती, जिल्ह्यांची निर्मिती व सीमारेषा
- १०) महाराष्ट्राचा आर्थिक भूगोल – कृषी, वनस्पती, खनिजे आणि ऊर्जा साधने, उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, शहरे, व्यापार

तालुका क्रीडा अधिकारी/शिक्षण अधिकारी/अधीक्षक परीक्षा (२०००-१७)

- १) तालुका क्रीडा अधिकारी परीक्षा, ६ ऑगस्ट २०००
- २) शालेय अधीक्षक, सामान्य प्रशासन चाळणी परीक्षा, १३ ऑक्टोबर २००२
- ३) शिक्षण अधिकारी १८ जानेवारी, २००४
- ४) जिल्हा उपशिक्षण अधिकारी चाळणी परीक्षा, ८ फेब्रुवारी २००९
- ५) जिल्हा उपशिक्षण अधिकारी चाळणी परीक्षा, १७ जुलै २०११
- ६) शालेय अधीक्षक, सामान्य प्रशासन चाळणी परीक्षा, १३ ऑक्टोबर २०१३
- ७) जिल्हा उपशिक्षण अधिकारी चाळणी परीक्षा, ३१ मार्च २०१४
- ८) उपशिक्षण अधिकारी व तत्सम पदे चाळणी परीक्षा, १३ ऑगस्ट २०१७
- ९) उपशिक्षण अधिकारी व तत्सम पदे चाळणी परीक्षा, १३ ऑगस्ट २०१७

१) सूर्यमाला आणि पृथ्वी-अक्षांश आणि रेखांश, भूकंप आणि ज्वालामुखी, खडक

- १) पृथ्वी स्वतःच्या आसाभोवती फिरते.
 - १) पश्चिमेकडून पूर्वेकडे
 - २) पूर्वेकडून पश्चिमेकडे
 - ३) उत्तरेकडून दक्षिणेकडे
 - ४) दक्षिणेकडून उत्तरेकडे

- २) पृथ्वीवरील विविध भू-हालचाली घडून येण्यासाठी आवश्यक ती शक्ती व घडामोडींचे मुख्य उगमस्थान खालीलपैकी कोणत्या थरात असते?
- १) सीमा २) प्रावरण ३) बाह्य गाभा ४) अंतर्गत गाभा

२) जागतिक विभाग – भौगोलिक वैशिष्ट्ये, हवामान – वातावरण, वारे आणि महासागर प्रवाह

- १) सूर्यापासून पृथ्वीच्या दर चौरस सेंटीमीटर क्षेत्रफळाच्या भागात प्रत्येक मिनिटाला मिळणाऱ्या उष्णतेचे प्रमाण पुढीलपैकी कोणते आहे?
- १) २.९४ कॅलरी २) १.९४ कॅलरी ३) ०.९४ कॅलरी ४) ३.९४ कॅलरी
- २) जगातील सर्वात लांब नदी
- १) गंगा २) नाईल ३) अॅमेझॉन ४) ब्रम्हपुत्रा
- ३) हिमालयाचे उत्थान होण्यापूर्वी खालीलपैकी कोणती नदी अस्तित्वात होती ?
- १) त्सांग पो २) गंगा ३) झेलम ४) घागर

३) जगाचा सामाजिक भूगोल – लोकसंख्या, भाषा, वंश, भौगोलिक राजकारण, जागतिक स्थाने व सीमा

- १) कोणत्या वयोगटात वाढत्या लोकसंख्येमुळे परावलंबनाची शेकडेवारी अधिक होते ?
- १) जन्मापासून ते १४ वर्षांपर्यंत २) १५ ते ५८ वर्षे
३) ५८ वर्षांनंतर ४) १५ वर्षाखालील व ५८ वर्षांवरून
- २) संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या अहवालानुसार सन २०५० पर्यंत ज्येष्ठ नागरिकांची लोकसंख्या किती अब्ज असेल?
- १) एक अब्ज २) दोन अब्ज ३) तीन अब्ज ४) चार अब्ज
- ३) कोणत्याही प्रदेशात लोकसंख्येतील बदल हे प्रामुख्याने घटकांवर अवलंबून असतात.
- १) जन्म, मृत्यू, गतिमानता २) जन्म, मृत्यू, अस्थलांतर
३) प्रजनन, मृत्यू, दरडोई उत्पन्न ४) प्रजोत्पादन, मृत्यू, लोकसंख्या घनता

४) जगाचा आर्थिक भूगोल – खनिजे, उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, वने व पर्यावरण, कृषी परिसंस्था

- १) जागतिक 'जैवविविधता जतन दिन' कोणत्या हेतूने साजरा करतात ?
- १) वन्यजिवांची, त्यांच्या अस्तित्वाला असणाऱ्या धोक्यांची माहिती करून घेणे
२) सजीवांच्या अधिवासात मानवी हस्तक्षेपाने बिघाड होतो ही जाणीव निर्माण करणे
३) जैवविविधता टिकवून ठेवण्याची गरज लोकमानसात दृढ करणे
४) वरीलपेक्षा भिन्न
- २) 'पारिस्थितीकी' (Ecology) ही संज्ञा जेव्हा आपण वापरतो, तेव्हा त्याचा अभ्यास म्हणजे होय.
- १) जिवाणूंच्या विकासाचा अभ्यास
२) जिवाणूंच्या केंद्रीय संरचनेचा अभ्यास
३) जिवाणू व त्यांच्या पर्यावरणाशी असलेल्या संबंधाचा अभ्यास
४) सातारा-सांगली

- ३) परिसंस्थेमध्ये अन्न द्रव्यांचे संक्रमण एका घटकापासून दुसऱ्या घटकाकडे विशिष्ट पद्धतीने होऊन एक शृंखला तयार होते. यालाच असे म्हणतात.
१) अन्न जाळे २) अन्न साखळी ३) अन्न मनोरा ४) अन्न परिवलन
- ४) तंत्राचा उपयोग एखाद्या स्थानाचा भौगोलिक अभ्यास अनेक अंगांनी करण्यासाठी होतो.
१) ग्लोबल नेव्हिगेशन २) जिऑलॉजी ३) जिओमॅट्रीक्स ४) जिओग्राफिक

५) भारताचा भौतिक भूगोल- हिमालय, पर्वत, पठार, वाळवंट क्षेत्र, किनारी भाग, बेटे, नद्या, हवामान

- १) १९५२ च्या राष्ट्रीय वन नीतीनुसार देशाच्या एकूण भूभागाच्या किती टक्के भागावर वन असावे ?
१) २० २) २५ ३) ३३ ४) ४०
- २) पुढीलपैकी भारतातील कोणत्या राज्यात हिवाळ्यात जास्त पाऊस पडतो ?
१) आसाम २) महाराष्ट्र ३) तामिळनाडू ४) गोवा
- ३) रिकामी जागा भरा.
कावेरी पाणी वाटप व्यवस्था ठरविणारा 'कावेरी पाणी तंटा लवाद' हा राज्यांशी निगडित आहे.
१) महाराष्ट्र, कर्नाटक, तामिळनाडू २) मध्यप्रदेश, कर्नाटक, केरळ
३) कर्नाटक, तामिळनाडू, केरळ, पुडुचेरी ४) महाराष्ट्र, तामिळनाडू, केरळ
- ४) उत्तर भारतीय पठाराच्या उपपठारांचा पश्चिमेकडून पूर्वेकडे असा योग्य स्थान क्रम खालीलपैकी कोणता आहे ?
१) मारवाड-मेवाड-माळवा-बुंदेलखंड-छोटा नागपूर २) माळवा-मेवाड-मारवाड-छोटा नागपूर बुंदेलखंड
३) मेवाड-मारवाड-माळवा-बुंदेलखंड-छोटा नागपूर ४) छोटा नागपूर-बुंदेलखंड-मारवाड-मेवाड-माळवा
- ५) 'हिराकुळ' बहुउद्देशीय प्रकल्प नदीवर आहे.
१) नर्मदा २) दामोदर ३) कृष्णा ४) महानदी
- ६) भारतीय उपखंडातील आवर्तामध्ये वाऱ्याची दिशा खालीलपैकी कशी असते ?
१) घड्याळाच्या काट्याच्या दिशेने २) घड्याळाच्या काट्याच्या विरुद्ध दिशेने
३) पश्चिमेकडून पूर्वेकडे ४) उत्तरेकडून दक्षिणेकडे
- ७) विविध राज्यांतून वाहणाऱ्या नदीच्या पाण्याच्या वाटपावरून तंटे होतात कारण -
१) धरण बांधल्याने पाणी दुसऱ्या राज्यात वाहू शकत नाही
२) ज्या राज्यात नदी उगम पावते, त्याचा नदीच्या पाण्यावर हक्क असतो
३) धरण बांधणारे राज्य आपल्या राज्यात विविध योजना करून पाणी रोखते तसेच सर्वच राज्यांना पाण्याचा तुटवडा भासतो
४) वरील सर्व

६) भारताचा सामाजिक व राजकीय भूगोल – लोकसंख्या, भाषा, जमाती, स्थाने आणि सीमा

- १) भारतातील पुढील राज्यांना त्यांनी नोंदविलेल्या लिंग गुणोत्तरानुसार (जनगणना २०११) उतरत्या क्रमाने लावा.
- १) केरळ, महाराष्ट्र, तामिळनाडू, हरियाणा, पंजाब.
 - २) महाराष्ट्र, केरळ, तामिळनाडू, पंजाब, हरियाणा
 - ३) केरळ, तामिळनाडू, महाराष्ट्र, पंजाब, हरियाणा
 - ४) पंजाब, हरियाणा, तामिळनाडू, महाराष्ट्र, केरळ
- २) जनगणना २०११ च्या नुसार खालीलपैकी कोणती वाक्य/कोणती वाक्ये चुकीची आहेत ?
- अ) भारतामधील बिहार राज्यामध्ये लोकसंख्येची घनता सर्वात जास्त आहे.
- ब) अरुणाचल राज्यामध्ये लोकसंख्येची घनता १७ व्यक्ती/चौरस किलोमीटर एवढी आहे.
- क) भारतामध्ये लोकसंख्येनुसार बिहार राज्याचा दुसरा क्रमांक आहे.
- ड) महाराष्ट्र राज्यामध्ये लोकसंख्येची घनता ३६५ व्यक्ती/चौरस किलोमीटर एवढी आहे.
- पर्यायी उत्तरे :
- १) अ, ब आणि ड
 - २) क आणि ड
 - ३) फक्त क
 - ४) ब आणि क

७) भारताचा आर्थिक भूगोल – कृषी, वनस्पती, वने, खनिजे, उद्योग, वाहतूक व पर्यटन, शहरे, व्यापार

- १) खालीलपैकी कोणते राज्य भारतातील पहिले कार्बनमुक्त राज्य असेल ?
- १) महाराष्ट्र
 - २) गुजरात
 - ३) हिमाचल प्रदेश
 - ४) मध्य प्रदेश
- २) 'सर्व्हे ऑफ इंडियाची' मुख्य कचेरी कोठे आहे ?
- १) नवी दिल्ली
 - २) हैदराबाद
 - ३) डेहराडून
 - ४) कोलकाता
- ३) खालीलपैकी कोणत्या राज्यात भारतातील अधिकतम ऊस लागवडीचे क्षेत्र आढळते ?
- १) उत्तर प्रदेश
 - २) महाराष्ट्र
 - ३) बिहार
 - ४) पंजाब
- ४) जहाज मंत्रालय अखत्यारातील 'सागरमाला' प्रकल्प उद्दिष्ट हे भारतीय बंदरांचा विकास आणि आधुनिकीकरण खालीलपैकी कोणत्या मार्गाने होणार आहे ?
- अ) रेल्वे
- ब) रस्ते सेवा
- क) आंतरदेशीय जलमार्ग
- पर्यायी उत्तरे :
- १) क फक्त
 - २) अ आणि क
 - ३) ब आणि क
 - ४) अ, ब आणि क

८) महाराष्ट्राचा भौतिक भूगोल – पर्वतरांगा, नद्या आणि धरणे, खडक, माती, पीके, वने व वनस्पती

- १) 'कळसूबाई' या महाराष्ट्रातील सर्वात उंच शिखराची उंची किती मीटर आहे ?
- १) १०४६ मी.
 - २) १०६४ मी.
 - ३) १६४० मी.
 - ४) १४६० मी.
- २) पश्चिम घाटातील कळसूबाई या अतिउंच शिखराची उंची आहे.
- १) १८३८ मी. समुद्र सपाटीपासून
 - २) १६४६ मी. समुद्र सपाटीपासून
 - ३) १५४६ मी. समुद्र सपाटीपासून
 - ४) १७३८ मी. समुद्र सपाटीपासून

- ३) महाराष्ट्र राज्याचे सरासरी वार्षिक पर्जन्यमान किती आहे ?
१) १४० से. मी. २) १३५ से. मी. ३) १५५ से. मी. ४) १३० से. मी.
- ४) त्रिवार्थी ने केलेल्या हवामानाच्या वर्गीकरणानुसार विदर्भ व पूर्व मराठवाड्यातील हवामान खालीलपैकी कोणत्या प्रकारचे आहे ?
१) Af २) Am ३)Aw ४) As
- ५) खालीलपैकी कोणत्या ठिकाणी उन्हाळ्यात तापमान कक्षा सर्वात जास्त असते ?
१) मुंबई २) सोलापूर ३) पुणे ४) नागपूर
- ६) महाराष्ट्रात खालीलपैकी कोणत्या ठिकाणी सर्वात जास्त पावसाळी दिवसांची नोंद होते ?
१) अंबोली २) महाबळेश्वर ३) गगनबावडा ४) सावंतवाडी
- ७) मुंबईच्या उत्तरेस खालीलपैकी कोणती खाडी आहे ?
१) धरमपूर २) वसई ३) बाणकोट ४) कर्ती
- ८) जोड्या लावा
स्तंभ I शहरे **स्तंभ II नदीचा काठ**
a) जालना i) गोदावरी
b) गंगाखेड ii) मोर्णा
c) उस्मानाबाद ii) कुंडलिका
d) अकोला iv) भोगावती
पर्यायी उत्तरे :

	(a)	(b)	(c)	(d)
1)	(iv)	(ii)	(iii)	(i)
2)	(ii)	(iv)	(i)	(iii)
3)	(i)	(iii)	(ii)	(iv)
4)	(iii)	(i)	(iv)	(ii)
- ९) जोड्या लावा :

	(A)	(B)
a)	संजय गांधी राष्ट्रीय उद्यान	i) अमरावती
b)	गुगामल राष्ट्रीय उद्यान	ii) चंद्रपूर
c)	ताडोबा राष्ट्रीय उद्यान	ii) मुंबई उपनगर
d)	पेंच राष्ट्रीय उद्यान	iv) नागपूर

पर्यायी उत्तरे :

	(a)	(b)	(c)	(d)
1)	(i)	(iii)	(iv)	(ii)
2)	(iii)	(i)	(ii)	(iv)
3)	(iii)	(ii)	(iv)	(i)
4)	(iv)	(iii)	(ii)	(i)

- १०) महाराष्ट्रातील खालीलपैकी कोणत्या स्थळी सर्वात जास्त पाऊस पडतो ?
१) महाबळेश्वर २) चिखलदरा ३) आंबोली ४) माथेरान
- ११) खालीलपैकी कोणती जोडी बरोबर जुळते ? (धरण) - (नदी)
१) राधानगरी - भोगावती २) येलदरी - तापी ३) खडकवासला - कोयना ४) काक्रापारा - पूर्णा
- १२) महाराष्ट्रातील तलावांचा जिल्हा कोणता ?
१) नागपूर २) वर्धा ३) भंडारा ४) यवतमाळ
- १३) सिंचनक्षेत्राची व्याप्ती वाढविण्यासाठी जिल्ह्यात पेंच हा प्रकल्प उभारला आहे.
१) नागपूर २) जळगाव ३) बुलढाणा ४) उस्मानाबाद
- १४) महाराष्ट्रातील कोणत्या जिल्ह्यामध्ये जंगलाखालील जमिनीचे प्रमाण सर्वात अधिक आहे ?
१) चंद्रपूर २) गडचिरोली ३) भंडारा ४) रत्नागिरी
- १५) चिखलदरा हे थंड हवेचे ठिकाण अमरावती जिल्ह्यातील कोणत्या डोंगर रांगा भूषवितात ?
१) शंभू - महादेव २) सातमाळा - अंजिठा ३) गाविलगड ४) वरीलपैकी कोणतेही नाही
- १६) खालीलपैकी कोणता किल्ला समुद्र किल्ला नाही ?
१) खांदेरी - उंदेरी २) कुलाबा ३) कोर्लई ४) हिराकोट
- १७) भीमेचे खोरे व गोदावरीचे खोरे कोणत्या डोंगररांगांनी विभागले आहे ?
१) बालाघाट २) अंजिठा ३) सातमाळा ४) महादेव
- १८) खालील नद्यांपैकी कोणती नदी अरबी समुद्राला मिळते ?
१) गोदावरी २) महानदी ३) कृष्णा ४) तापी
- १९) भीमा नदीवर कोणते धरण बांधले आहे ?
१) उजनी २) मार ३) राधानगरी ४) गंगापूर
- २०) खालीलपैकी नद्यांचा कोणता गट अरबी समुद्रास जाऊन मिळतो ?
१) गंगा-नर्मदा २) गोदावरी-तापी ३) गोदावरी-नर्मदा ४) नर्मदा-तापी
- २१) मोडकसागर जलाशय खालीलपैकी कोणत्या नदीवर बांधला आहे ?
१) तानसा २) वैतरणा ३) भातसा ४) उल्हास
- २२) खालीलपैकी कोकणातील सर्वात लांब नदी कोणती ?
१) उल्हास २) सावित्री ३) वैतरणा ४) वशिष्ठी

- २३) २०१० साली सह्याद्री व्याघ्र प्रकल्प खालीलपैकी कोणत्या अभयारण्यात जाहीर झाला ?
१) राधानगरी २) कोयना ३) चांदोली ४) यापैकी एकही नाही
- २४) खालीलपैकी कोणत्या कारणाने महाराष्ट्रातील ताम्रपाषाणयुगीन संस्कृती इ. स. पूर्व १२०० च्या सुमारास लोप पावली ?
१) पूर २) दुष्काळ ३) भूकंप ४) भूमिस्खलन
- २५) खालीलपैकी कोकणातील नद्यांचा कोणता क्रम उत्तरेकडून दक्षिणेकडे बरोबर आहे ?
१) पाताळगंगा, भातसा, तानसा, वैतरणा २) वैतरणा, तानसा, भातसा, पाताळगंगा
३) तानसा, वैतरणा, पाताळगंगा, भातसा ४) भातसा, पाताळगंगा, वैतरणा, तानसा
- २६) महाराष्ट्रातील खालीलपैकी कोणत्या वनांना उष्ण कटिबंधीय मोसमी वने असेही म्हणतात ?
१) उष्ण कटिबंधीय शुष्क पानझडी वने २) उष्ण कटिबंधीय निमसदाहरित वने
३) उष्ण कटिबंधीय सदाहरित वने ४) आर्द्र पानझडी वने
- २७) चांदोली राष्ट्रीय उद्यान म्हणून प्रसिद्ध आहे.
१) वन्य प्राण्यांचा स्वर्ग २) पक्ष्यांचा स्वर्ग
३) फुलपाखरांचा स्वर्ग ४) सरपटणाऱ्या प्राण्यांचा स्वर्ग
- २८) महाराष्ट्राचे भूस्वरूप लक्षात घेता तेथे प्रामुख्याने कोणत्या प्रकारच्या वनांचे क्षेत्र वाढायला भरपूर वाव आहे ?
१) सदाहरित २) पानझडी ३) कांदळवने ४) झुडपी
- २९) कोकण किनारपट्टीत मुसळधार पाऊस पडतो, कारण
१) तेथील हवा थंड असते २) तेथून अरबी समुद्र जवळ आहे
३) सह्याद्रीच्या उंच कड्यांमुळे बाष्पयुक्त वारे अडवले जातात ४) तेथे कमी दाबाचा पट्टा निर्माण होतो

९) महाराष्ट्राचा सामाजिक व राजकीय भूगोल – लोकसंख्या, स्थलांतर, वस्त्या जिल्ह्यांची निर्मिती

- १) खालीलपैकी कोणत्या लोकसंख्या गटातील खेड्यांची संख्या महाराष्ट्रात सर्वाधिक आहे ?
१) २०० पेक्षा कमी लोकसंख्या २) २०१ ते २००० लोकसंख्या
३) २००१ ते ५००० लोकसंख्या ४) ५००० पेक्षा जास्त लोकसंख्या
- २) २०११ च्या जनगणनेनुसार महाराष्ट्रात ग्रामीण भागाची लोक संख्या किती टक्के होती ?
१) ५०.७६ २) ६६.७० ३) ५४.७७ ४) ६७.७८
- ३) सन २०११ च्या जनगणनेनुसार महाराष्ट्रामध्ये मुलींचे प्रमाण दर हजारी मुलांमागे किमी आहे ?
१) ७७३ २) ८८३ ३) ९७२ ४) ९७५
- ४) क्षेत्रफळाच्या दृष्टिकोनातून अहमदनगर जिल्ह्याचा क्रमांक महाराष्ट्रात आहे.
१) पहिला २) दुसरा ३) तिसरा ४) नववा

- ५) २०११ च्या जनगणनेनुसार महाराष्ट्रातील खालीलपैकी कोणत्या जिल्ह्यात लोक संख्येची दशवार्षिक सर्वात जास्त ऋणात्मक वाढ झाली ?
- १) पुणे २) मुंबई शहर ३) रत्नागिरी ४) सिंधुदुर्ग
- ६) खालीलपैकी महाराष्ट्रात सर्वात जास्त क्षेत्रफळ असलेला प्रशासकीय विभाग कोणता ?
- १) पुणे २) औरंगाबाद ३) नागपूर ४) नाशिक
- ७) २००१ च्या जनगणनेनुसार महाराष्ट्रात सर्वाधिक अनुसूचित जातीची लोकसंख्या खालीलपैकी कोणत्या जिल्ह्यात होती ?
- १) नागपूर २) पुणे ३) सोलापूर ४) नांदेड
- ८) २०११ जनगणनेनुसार खालीलपैकी कोणत्या जिल्ह्यात सर्वाधिक स्त्रियांची संख्या आढळते ?
- १) ठाणे २) मुंबई उपनगर ३) नाशिक ४) पुणे
- ९) मुंबई जिल्हा वगळता खालीलपैकी कोणत्या जिल्ह्यात सर्वात कमी तालुके आहेत ?
- १) नंदुरबार २) धुळे ३) जळगाव ४) हिंगोली
- १०) राष्ट्रीय पर्यावरण संस्था येथे आहे.
- १) नवी दिल्ली २) नागपूर ३) बंगलोर ४) भोपाळ
- ११) ग्रामीण महाराष्ट्रात स्त्रियांच्या विवाहामुळे होणारे स्थलांतर आहे.
- १) कमी २) जास्त ३) मध्यम ४) यापैकी एकही नाही
- १२) महाराष्ट्रात संमिश्र वसाहतीमध्ये काही वेळा एकाच नावाने ओळखली जाणारी जोड-खेडी असतात. त्याबाबत पुढील दोन विधाने पहा :
- a) यातील लहान खेड्यास "खुर्द" म्हणतात b) मोठ्या खेड्यास "बुद्रूक" म्हणतात.
- पर्यायी उत्तरे :**
- १) (a) बरोबर (b) चूक २) (b) बरोबर (a) चूक
- ३) दोन्ही बरोबर ४) दोन्ही चूक
- १३) खालील विधाने पहा :
- अ) १ मे १९८२ रोजी उस्मानाबाद जिल्ह्याचे विभाजन होऊन लातूर हा नवीन जिल्हा करण्यात आला.
- ब) उस्मानाबाद जिल्ह्यात नळदुर्ग किल्ला आहे.
- पर्यायी उत्तरे :**
- १) विधाने (अ) आणि (ब) असत्य आहेत. २) विधान (अ) असत्य आणि विधान (ब) सत्य आहे.
- ३) विधाने (अ) आणि (ब) सत्य आहेत. ४) विधान (अ) सत्य आणि विधान (ब) असत्य आहे.

१०) महाराष्ट्राचा आर्थिक भूगोल - कृषी, वनस्पती, वने, खनिजे, उद्योग, वाहतूक व पर्यटन, शहरे, व्यापार

- १) महाराष्ट्रातील कोकण रेल्वेची लांबी किती किलोमीटर आहे ?
- १) २०० कि.मी. २) ३०० कि.मी. ३) ३८२ कि.मी. ४) ८४३ कि.मी.

- २) खालीलपैकी कोणत्या राज्यात जास्त प्रमाणात काळी माती आढळते ?
१) कर्नाटक २) तामीळनाडू ३) पंजाब ४) महाराष्ट्र
- ३) स्थलांतरित शेतील कोणत्या प्रदेशात 'झूम' म्हणतात ?
१) नागालँड २) आंध्र प्रदेश ३) मध्य प्रदेश ४) पश्चिम घाट
- ४) महाराष्ट्रात विविध प्रकारची फळे पिकविण्यात कोणत्या जिल्ह्याचा पहिला क्रमांक लागतो ?
१) औरंगाबाद २) अहमदनगर ३) अमरावती ४) अकोला

५) जोड्या लावा

स्तंभ I

- a) बल्लारपूर
b) रत्नापूर
c) राजुरा
d) अवारपूर

पर्यायी उत्तरे :

	(a)	(b)	(c)	(d)
1)	(iii)	(ii)	(iv)	(i)
2)	(ii)	(iii)	(i)	(iv)
3)	(i)	(iv)	(iii)	(ii)
4)	(i)	(ii)	(iii)	(iv)

स्तंभ II

- i) चुनखडी
ii) कोळसा
ii) लोहखनिज
iv) सिमेंट कारखाना

६) राष्ट्रीय पर्यावरण संस्था येथे आहे.
१) नवी दिल्ली २) नागपूर ३) बंगलोर ४) भोपाळ

७) योग्य जोड्या लावा

खनिज

- a) बॉक्साईट
b) चुनखडी
c) क्रोमाइट
d) मीठ

पर्यायी उत्तरे :

	(a)	(b)	(c)	(d)
1)	(iii)	(iv)	(ii)	(i)
2)	(i)	(iv)	(iii)	(ii)
3)	(ii)	(iii)	(i)	(iv)
4)	(ii)	(i)	(iv)	(iii)

जिल्हे

- i) कोकण
ii) भंडारा
iii) कोल्हापूर
iv) यवतमाळ

८) खालील जोड्या जुळवा :

I - जिल्हा

- a) चंद्रपूर
b) गडचिरोली
c) रत्नागिरी
d) रायगड

II - खनिजे

- i) बॉक्साईट, मीठ, मिनरल, वॉटर
ii) लोहखनिज, चुनखडी, ग्रॅनाईट, बॉक्साईट
iii) लोहखनिज, चुनखडी, डोलोमाइट, ग्रॅनाईट
iv) बॉक्साईट, क्रोमाइट, चुनखडी

पर्यायी उत्तरे :

	(a)	(b)	(c)	(d)
1)	(ii)	(iii)	(iv)	(i)
2)	(iii)	(iv)	(i)	(ii)
3)	(iv)	(i)	(ii)	(iii)
4)	(ii)	(i)	(iii)	(iv)

- ९) मुंबई बंदरावरील ताण कमी करण्याच्या उद्देशाने येथे 'जवाहरलाल नेहरू पोर्ट' हे बंदर आहे.
१) हल्दिया २) न्हावा-शेवा ३) मार्मागोवा ४) कांडला
- १०) भारतातील कोणत्या बंदरातून जास्तीत जास्त मालवाहतूक होते?
१) कोलकत्ता २) मुंबई ३) कांडला ४) चेन्नई
- ११) 'नॅशनल केमिकल लेबॉरेटरी' खालीलपैकी कोणत्या ठिकाणी स्थित आहे?
१) नागपूर २) नाशिक ३) औरंगाबाद ४) पुणे
- १२) महाराष्ट्रातील अणुशक्ती केंद्र येथे आहे.
१) पारस २) येलदरी ३) तारापोर ४) खापरखेडा
- १३) भुईकोट किल्ला या शहरात आहे.
१) सिंधुदुर्ग २) सोलापूर ३) रत्नागिरी ४) चंद्रपूर
- १४) रणगाडा प्रशिक्षण केंद्र येथे आहे.
१) नाशिक २) पुणे ३) अहमदनगर ४) औरंगाबाद
- १५) महाराष्ट्रातील खालील जिल्हा जोड्यांपैकी लोहखनिजाचे मोठ्या प्रमाणात साठे असणारी जोडी कोणती?
१) अमरावती-अकोला २) भंडारा-चंद्रपूर ३) बीड-परभणी ४) सातारा-सांगली
- १६) खालीलपैकी कोणत्या जिल्ह्यात व्हेनेडियम सापडते ?
१) नागपूर २) सिंधुदुर्ग ३) भंडारा व गोंदिया ४) सातारा

१७) जोड्या लावा

स्तंभ I ठिकाण

- a) मधुकरनगर
- b) हिंजवाडी
- c) चिंतामणीनगर
- d) अनंतनगर

स्तंभ II साखर कारखाना

- i) यशवंत को. ऑ.
- ii) राजगड को. ऑ.
- ii) भीमा को. ऑ.
- iv) संत तुकाराम को. ऑ.

पर्यायी उत्तरे :

	(a)	(b)	(c)	(d)
1)	(i)	(ii)	(iv)	(iii)
2)	(iv)	(iii)	(ii)	(i)
3)	(iii)	(iv)	(i)	(ii)
4)	(ii)	(iv)	(iii)	(i)

१८) भारत हा अजूनही शेतीप्रधान देश ठरतो, कारण

- १) शेती व संबंधित व्यवसायात गुंतलेल्या लोकांची टक्केवारी जास्त आहे
- २) एक व तीन ही दोन्ही कारणे
- ३) शेतीला पूरक नैसर्गिक संपत्ती भारतात उपलब्ध आहे. त्यामुळे उत्पादन वाढीस वाव आहे
- ४) फक्त (१) हे योग्य कारण आहे.

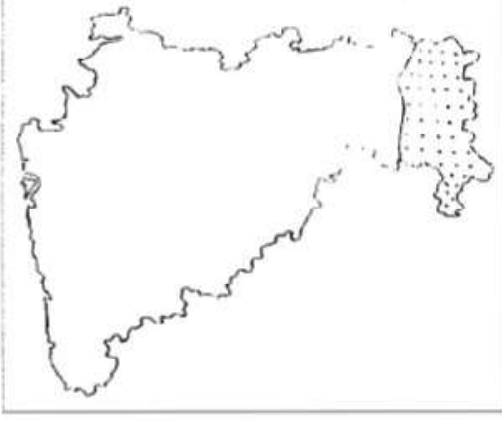
१९) महाराष्ट्राने मत्स्योत्पादनात इतर राज्यांच्या तुलनेने आघाडी घेतली आहे, कारण

- १) गोड्या पाण्यात मत्स्यशेती करून मोठ्या प्रमाणात मासे उत्पादित करतात
- २) मासेमारी करणारे लोक माशांच्या सर्व प्रजाती सुरक्षित राहतील, वाढतील ही काळजी घेतात
- ३) राज्याला मोठी किनारपट्टी उपलब्ध आहे
- ४) सागरी माशांचे संवर्धन व्हावे यासाठी विशेष योजना केली जाते.

२०) कोकणातील जैतापूर या ठिकाणी अणुऊर्जा प्रकल्प उभारण्याचे कारण काय ?

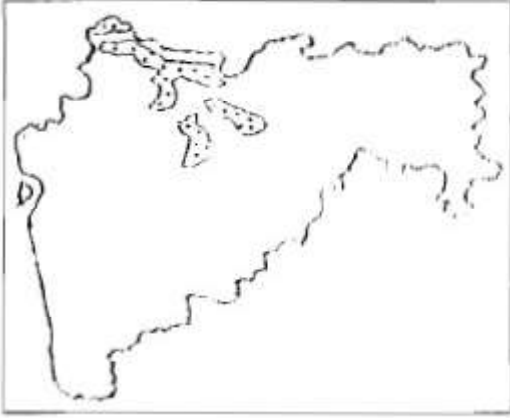
- १) पाणी भरपूर प्रमाणात उपलब्ध आहे
- २) पर्यावरणाची हानी होण्याचा प्रश्न नाही
- ३) कोणत्याही प्रकारचे प्रदूषण होणार नाही
- ४) उभारणीसाठी लागणाऱ्या खर्चात कपात होणार आहे

२१) महाराष्ट्राच्या नकाशात टिंबांनी दाखविलेला प्रदेश दाखवितो.

- १) जास्त पाऊसाचा जांभा मृदा विभाग
- २) जास्त पाऊसाचा तपकिरी तांबड्या मृदेचा विभाग
- ३) मध्यम ते जास्त पाऊसाचा काळ्या मृदेचा प्रदेश
- ४) पर्जन्यछायेतील काळ्या मृदेचा प्रदेश

२२) महाराष्ट्राच्या नकाशात टिंबा टिंबांनी दाखविलेला प्रदेश दाखवितो.

- १) मृदेची जास्त धूप करणारा प्रदेश
- २) मृदेची मध्यम धूप करणारा प्रदेश
- ३) मृदेची कमी धूप करणारा प्रदेश
- ४) मृदेची अत्यल्प धूप करणारा प्रदेश

**This is The End of the Free Sample
To Enrol for the Course Click on**

<https://www.studycircleonline.com/courses/woman-and-child-development-course-/47>

<https://www.studycircleonline.com/courses/taluka-sports-officer-course/46>

<https://www.studycircleonline.com/courses/officer-recruitment-exam-course-in-social-welfare-commissionerate/42>